

ТДУ 371.012

DOI:10.24412-2077-4990-2024-178-172-178

**РОҲҶОИ МУАЙЯН НАМУДАНИ  
ШАВҚИ ХОНАНДАГОН БА КАСБУ  
ҲУНАРҶОИ МИЛЛӢ БО ИСТИФОДА АЗ  
МЕТОДҶОИ КОРҶОИ ОЗМОИШИЮ  
ТАҲҚИҚОТӢ**

**ПУТИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ИНТЕРЕСА  
УЧАЩИХСЯ К НАЦИОНАЛЬНЫМ  
ПРОФЕССИЯМ И РЕМЕСЛАМ  
ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-  
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИМИ МЕТОДАМИ  
WAYS TO DETERMINE STUDENTS'  
INTEREST IN NATIONAL PROFESSIONS  
AND CRAFTS USING EXPERIMENTAL  
RESEARCH METHODS**

*Рузиева Мавлюда Давроновна, дотсенти  
кафедраи назария ва методикаи тарбияи  
томактабии МДТ “ДДХ ба номи акад.  
Б.Гафуров (Тоҷикистон, Хучанд)*

*Рузиева Мавлюда Давроновна, доцент кафедри  
теории методики дошкольного воспитания ГОУ  
“ХГУ имени акад. Б.Гафуров (Таджикистан,  
Худжанд)*

*Ruzieva Mavlyuda Davronovna, Associate  
Professor of the Department of Theory and  
Methodology of Preschool Education, SEI “KhsU  
named after acad. B.Gafurov” (Khujand,  
Tajikistan), E-mail: mavlyudakhon@internetl.ru*

**Калидвожаҳо:** озмоиш, озмоишҳои табиӣ, озмоишҳои лабораторӣ, марҳилаҳои гузаронидани озмоишҳо, тест, технология, маҳфил, касб, ҳунарҳои миллӣ

Мақола ба баррасии масъалаи роҳҳои муайянкунии шавқи талабагон ба касбу ҳунарҳои миллӣ тавассути методҳои озмоишию тадқиқотӣ бахшида шудааст. Қайд мегардад, ки озмоиши педагогӣ таҷрибаи илмӣ дигаргунсозии раванди педагогӣ дар вазъияти аниқ баҳисобгирифта мебошад. Бар хилофи дигар методҳо, ки чизи аллақай мавҷударо сабт мекунад, озмоиш дар педагогика хусусияти созандагӣ дорад. Бо роҳи озмоиш, масалан, метод, равиш, шакл, низоми фаъолияти таълимию тарбиявӣ ба амалия роҳ меёбанд. Зикр мешавад, ки озмоиши педагогӣ метавонад гурӯҳи хонандагон, синф, мактаб ё якчанд мактабро дарбар гирад. Дар озмоиш ба фарзияи илмӣ нақши муайянкунанда дорад. Озмоиши педагогӣ бо мушоҳидаи педагогӣ алоқаи зич дошта, беиштар омӯзиши озмоишӣ аз натиҷаи мушоҳидаи одии пешакӣ аз болои ҳодисаҳо ба вуқӯъ меояд. Аз ҷамин лиҳоз, натиҷаҳои озмоиш дар оянда барои мушоҳида кардани ҳодисаҳо дар шароитҳои муқаррарӣ ёрӣ мерасонад. Дар мақола баҳс бобати мафҳуми озмоиш, таъинот ва намунаҳои он рафта, аз сарчашмаҳои луғативу адабиёти илмӣ, аз нигоҳҳои олимони ватаниву хориҷи мавриди баррасӣ қарор дода шуда, асоснок карда шудааст. Инчунин аз тарафи муаллиф бо мақсади муайян намудани шавқи хонандагон ба касбу ҳунарҳои миллӣ дар яке аз муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии вилояти Суғд озмоиш гузаронида шуда, бо натиҷаи бадастомада ҷамъбаст намуда, хулосабарорӣ карда шудааст.

**Ключевые слова:** эксперимент, натурный эксперимент, лабораторные эксперименты, этапы проведения экспериментов, испытание, технология, кружок, профессия, народные промыслы

В статье рассматривается вопрос о способах определения интереса учащихся к народным промыслам и ремеслам с использованием экспериментальных методов исследования. Отмечается, что педагогический эксперимент – это научный опыт изменения педагогического процесса в конкретной ситуации. В отличие от методов, фиксирующих уже существующее, экспериментирование в педагогике носит конструктивный характер. Путем эксперимента, например, применяются на практике метод, подход, форма, система образовательной и воспитательной деятельности. Указывается, что педагогический эксперимент может включать группу учащихся, класс, школу или несколько школ. Он играет решающую роль в проверке научной гипотезы. Педагогическое тестирование тесно связано с педагогическим наблюдением, и в большей степени экспериментальное обучение происходит в результате простого предварительного наблюдения за событиями. В связи с этим, результаты эксперимента помогут в будущем наблюдать события в нормальных условиях. Также дискуссия о понятии эксперимента, его цели и видах ведется на основе источников лексики и научной литературы с точки зрения отечественных и зарубежных ученых. Кроме того, автор провел эксперимент в одном из общеобразовательных учреждений Согдийской области с целью определения интереса учащихся к национальным профессиям и ремеслам, обобщил результаты и сделал выводы.

**Key words:** experiment, full-scale experiment, laboratory experiments, stages of experiments, testing, technology, circle, profession, folk crafts

The article dwells on the issue dealing with the ways of the determination of students' interest in folk arts and crafts using experimental research methods. It is noted that a pedagogical experiment is a

*scientific experience of changing the pedagogical process in a specific situation. Unlike methods that record what already exists, experimentation in pedagogy is constructive. Through experimentation, for example, a method, approach, form, and system of educational and educational activities are applied in practice. It is indicated that a pedagogical experiment may include a group of students, a class, a school or several schools. It plays a crucial role in testing a scientific hypothesis. Pedagogical testing is closely related to pedagogical observation, and to a large extent experimental learning occurs as a result of simple preliminary observation of events. In this regard, the results of the experiment will help in the future to observe events under normal conditions. Also, a discussion about the concept of experiment, its purpose and types is conducted on the basis of sources of vocabulary and scientific literature from the point of view of domestic and foreign scientists. The author also conducted an experiment in one of the educational institutions of the Sughd region in order to determine the interest of students in national professions and crafts, summarized the results and made a conclusion.*

Озмоиш дар илм яке аз масъалаҳоест, ки пурра ҳаллу ҷаҳл шудааст, вале он ҳамзамон яке аз намудҳои таҷрибаҷӯандаи фаъолияти таҳқиқӣ умуман ва педагогӣ ба шумор меравад.

Масъалаи гузаронидани озмоишҳои педагогӣ дар илми педагогика мубрам ба ҳисоб рафта, оид ба моҳияту таъинот, роҳҳои ҳаллу ҷаҳли масъалаи мазкур аз нигоҳҳои олимони ватаниву хориҷӣ мавриди баррасӣ қарор дода шудааст.

Аслан озмоиши педагогӣ гуфта, педагогикаи муосир методи таҳқиқеро дар назар дорад, ки бо мақсади муайянкунии самарабахшии истифодарии усул, воситаҳои таълиму тарбия гузаронида мешавад.

Акнун мегузарем ба муайянкунии маънои мафҳуми русии «эксперимент» аз сарчашмаҳои луғативу адабиёти илмӣ:

Дар луғати русӣ-тоҷикии С.Д.Арзуманов ва дигарон мафҳуми русии «эксперимент» ҳамчун «таҷриба, раванд, санҷиш, озмун, озмоиш» [8,с.1229] дар луғати русӣ-тоҷикии А.П.Дехотӣ ва дигарон ҳамчун «таҷрибаи илмӣ, озмоиш, таҷриба» [9,с.846] инчунин дар луғати русии С.И.Ожегов: «1.Таҷрибаи илмӣ; 2.Умуман, таҷриба, кӯшиши ягон кор қардан» омадааст [11, с.787].

Мафҳуми «озмоиш» -ро дар «Доиратулмаорифи мухтасари фалсафӣ» чунин шарҳ дода шудааст: «Мушоҳида гузаронида мувофиқи нақша ҷудо қардан, омезиш додан ивазкунии шароит бо мақсади мавриди омӯзиш қарор додани ҳодисаҳое, ки аз онҳо вобастагӣ доранд. Бо ин васила, инсон имкони мушоҳидакунии ягон чизро пайдо мекунад, ки мувофиқи он дониши ӯ оид ба қонуниятмандӣ дар ҳодисаи мушоҳидашаванда ташаккул меёбад» [7, с.22].

Фикру ақидаҳои олимону педагогони бузург вобаста ба мафҳуми мавриди назар оварда мешавад. Олими рус И.П.Подласий дар дастури методи худ мафҳуми мавриди назарро чунин эзоҳ додааст: «Истилоҳи «эксперимент» калимаи латинӣ буда, маънои «озмудан, озмоиш, санҷида баромадан» дорад, яъне дар амал санҷида баромадан мебошад» [13, с.124].

И.П.Пастухова низ мафҳуми мазкурро мавриди таҳқиқ қарор дода, ба чунин ҳулоса омада, қайд мекунад, ки «Озмоиш ҳамчун яке аз шаклҳои амалӣ буда, вазифаи меъёри ҳақиқияти маърифати илмиро ба иҷро расонида, ҳамчун технологияи фаъолияти инноватсионӣ маҷмӯи муайяни тартиби амалҳоро бо мақсади ноил шудан ба натиҷаи дилхоҳ ва ба нақша гирифтаи педагогиро мефаҳмонад» [12, с.37].

Дар навбати худ аз тарафи олимони рус В.И.Загвязинский ва Р.Атаханов мафҳуми «озмоиш»-ро чунин шарҳ додаанд: «Озмоиш методи таҳқиқӣ буда, моҳияти асосии он: ба вучуд овардани вазъияти таҳқиқӣ имконияти тағйир додани он, ивазкунии шартҳои он, имконпазир ва дастраскунии омӯзиши раванди психикӣ ва ё ҳодисаҳои педагогӣ бо зохиршавии берунаи онҳо, ошкоркунии тамоюлҳои пайдоишу амалқарди ҳодисаи мавриди таҳқиқ ба ҳисоб меравад» [6, с.108].

Дар рисолаи илмӣ худ аз тарафи М.Н.Алиева масъалаи мазкур мавриди баррасӣ қарор дода шуда, чунин қайд гардидааст: «Дар илми педагогика объекти таҳқиқот хеле тағйирёбанда буда, дорои шуур мебошад, бинобар ин хангоми таҷриба гузаронидан ба назар гирифтани бисёр характерҳо, вижаҳои тарбия ва қобилияти хонандагон, ҳамчунин хусусияти педагогҳо, идеалҳои ҷамъиятӣ ва ҳатто мӯди тезтағйирёбанда зарур аст, зеро таъсири он ба рафтори насли наврас хеле қалон аст. Дар таҷрибаи педагогӣ объекти таҳқиқот метавонад бошуурона ба таҷрибагузарон ёрӣ расонад ё ба онҳо муқовимат нишон диҳанд. Фарқи байни таҷрибаи педагогӣ аз таҷрибаи физикӣ, биологӣ ва ё инженерӣ маҳз дар ҳамин аст» [2, с.45].

Олимон Л.А.Чева ва Н.М.Бугайова бар он ақидаанд, ки: «Фарқи озмоиш аз мушоҳида: дар озмоиш ҳамкориҳои мутақобилаи фаъол бо объекти мавриди омӯзиш ба амал меояд. Асосан

озмоиш дар доираи таҳқиқоти илмӣ гузаронида шуда, барои тафтиши фарзия муқарраркунии робитаҳои сабабии байни хориқаҳо хизмат менамояд» [15, с.84].

Дар илми педагогика ду намуди озмоиш, яъне озмоишҳои табиӣ ва озмоишҳои лабораторӣ фарқ карда мешавад. Бояд гуфт, ки озмоиши табиӣ дар шароити табиӣ дар шакли дарсҳои маъмулӣ, машғулиятҳои беруназсинфӣ гузаронида мешаванд. Олими рус М.Н. Скаткин оид ба намудҳои озмоиш ҳам табиӣ ва лабораториро таҳқиқ карда, чунин гуфтааст:

1.Озмоиши табиӣ таҷрибаи аз нуқтаи назари илмӣ ташкил кардашудаи тафтиши фарзияи пешниҳодгардида бо ҳалалдор қадани раванди таълиму тарбия буда, аксаран нақшаи барномаҳо, китоби дарсӣ дастурҳои таълимӣ-методӣ, тарз шакл ва методи раванди таълиму тарбия объектҳои озмоиши табиӣ мешаванд.

2.Озмоиши лабораторӣ дар шароити сунъӣ, яъне бо ҳонандаи алоҳида ё гуруҳи хурд гузаронида шуда, он аҳамияти ёрирасон дорад. Озмоиши лабораторӣ барои омодакунии озмоиши табиӣ баҳри муайянкунии ҷузъиёти раванди азхудкунии дониш, ташаккули малакаву маҳорат гузаронила мешавад [14, с. 99-100].

Озмоиши лабораторӣ дар он ҳолат гузаронида мешавад, ки агар масъалаи хусусиро тафтиш кардан лозим бошад, ё барои ҳосил кардани додаҳои асосӣ мушоҳидаи хеле муфассали санҷидашавандаро таъмин кардан лозим бошад. Дар ин маврид, озмоиш ба шароити махсуси таҳқиқоти гузаронида мешавад.

Марҳилаҳои асосии гузаронидани озмоиш: пеш аз озмоиш, тайёри барои гузаронидани озмоиш ва ҷамъбастанӣ.

Марҳилаи пеш аз озмоиш ба таҳлилкунии амиқи назариявии қорҳои вобаста ба мавзӯ ба нашр расида; ошкорсозии мавзӯҳои ҳалталаб; интиҳоби мавзӯ; мақсадгузори ва вазифагузориҳои таҳқиқот; омӯзиши амалияи воқеӣ вобаста ба ҳалли масъала; таҳқиқи тадбирҳои дар назария ва амалия мавҷудбуда, ки ба ҳалли масъала мусоидаткунанда аст, тасвияи фарзияи таҳқиқотро дарбар мегирад.

Аз сабаби мавзӯ навгонӣ доштан, ғайриодӣ ва мухталиф будан ба фикру ақидаҳои мавҷуда он бояд исботи озмоиширо талаб намояд.

Марҳилаи дуюм, ин тайёри ба гузаронидани озмоиш буда, чунин вазифаҳоро дорад:

➤ интиҳоби миқдори зарурии объекти озмоиш: ҳонандагон, гурӯҳ, муассисаҳои таълимӣ ва ғ;

➤ муайянкунии зарурияти идомадиҳии озмоиш;

➤ мӯҳлати хеле кӯтоҳ боис ба беасос зиёдкунии нақши ягон метод ва ё воситаи таълим мегардад;

➤ мӯҳлати хеле дароз бошад, озмоишгарро аз ҳалли масъала дигар вазифаҳо дур карда, меҳнатталабии қорро зиёд мегардонад;

➤ интиҳоби методикаҳо бо мақсади омӯхтани вазъи ибтидоии объекти озмоиш, гирифтани анкета, мушоҳибагузаронӣ барои фароҳам овардани вазъиятҳои дахлдор, баҳодиҳии қоршиносӣ ва ғайра;

➤ муайянкунии аломатҳо, ки аз рӯи онҳо оид ба тағйирот дар объекти озмоиш таҳти таъсири нуфузи дахлдори педагогӣ.

Гузаронидани озмоиш оид ба тафтиши самарабахшии низоми муайяни тадбирҳои амалҳои зеринро дарбар мегирад: омӯхтани вазъи ибтидоии низом, ки дар он таҳлили сатҳи ибтидоии дониш, маҳорату малака, парварида шудани сифатҳои мушаххаси шахсият ё коллектив гузаронида мешавад; омӯзиши вазъи ибтидоии шароитҳое, ки озмоиш гузаронида мешавад; баёнкунии меъёрҳои самарабахшии низоми тадбирҳои пешниҳодшуда; додани дастурамали методӣ ба иштирокчиёни озмоиш; сабти додаҳо оид ба рафти озмоиш; нишон додани навоариҳову эҳтимолию типӣ ва мушқилот дар рафти гузаронидани озмоиш; арзёбии ҳарчӣ қорӣ вақту восита ва ҷидду ҷаҳд.

Марҳилаи охирин, ки ҷамъбасти натиҷаҳои озмоиш ном дорад, аз чунин вазифаҳо иборат аст: тавсифи вазъи ниҳоии низом; тавсифи шароити имконияте, ки ҳангоми онҳо таҷриба натиҷаҳои назаррас дод; тавсифи вижаҳои субъектҳои таъсири озмоишҳо; додаҳо оид ба сарфи вақт, ҷидду ҷаҳд ва воситаҳо; нишондиҳии марзҳои истифодаи низоми тадбирҳои дар рафти гузаронидани таҷриба.

«Соҳаи маорифи муосир вазифаи муҳимро дорад, бояд ҳонандагонро ба ҳаёти оянда омода намояд, онҳо бояд ташаббускор, навоар, тағйирпазир, уҳдабаро, масъулиятшинос ва эҷодкор бошанд. Онҳо бояд қобилияти интиҳобан тарзи дастрас кардани ахбор бо роҳҳои гуногун,

тахлил ва баҳодиҳии муҳити атроф, ҳалли як қатор масъалаҳои таълимӣ ва мубрами ҳаёт, дарки масъалаҳои оилавӣ, ҷомеа ва кишварро дошта бошанд» [10, с.251].

Аз ҳамин лиҳоз, омӯзгоронро зарур аст, ки ба сатҳу сифати таълим назари ҷиддӣ дода, барои баланд бардоштани он кӯшишҳои зиёд карда шавад.

Бо мақсади муайян намудани шавқи хонандагон ба касбу ҳунарҳои миллӣ бо истифода аз методҳои корҳои озмоишию таҳқиқотӣ дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №32-и ноҳияи Бобоҷон Ғафуров гузаронида шуд.

Дар озмоиши мо 20 нафар духтар – хонандагони синфҳои 9-ум бо тақсим намудан ба 2 гурӯҳ ҷалб карда шуданд: гурӯҳи аввалро «Ҳунар» ва гурӯҳи дуюмро «Ихтисос» номгузорӣ намудем.

Дар гурӯҳи аввал 10 нафар хонандае, ки дар маҳфили фаннии фанни технология (таълими меҳнат), ки таҳти унвони «Дастони сеҳрнок» амал мекард, аъзо буда, дар як ҳафта 2 маротиба таълим мегирифтанд.

Дар гурӯҳи дуюм бошад, хонандагоне, ки дар маҳфил иштирок намекарданд, ҷалб карда шуда буданд.

Барои иштирокчиён ба миқдори 10-тоӣ тестҳо омода гардида буд. Дар тест саволҳо вобаста ба касб, ҳунарҳои миллӣ аз китобҳои дарсии фанни технология (таълими меҳнат, барои духтарон) синфҳои 5-8 тартиб дода шуда буданд. Меъёри арзёбӣ барои 1 ҷавоби дуруст 10 ҳол, ки дар умум аз рӯйи 100 ҳол баҳогузорӣ карда шуд.

Намунаи тестҳо дар поён оварда мешавад:

#### Тест

1. Барои дӯхтани маснуот чунин таҷҳизот ва асбобу олот заруранд.

- а) тасмаи ченакگیرӣ, сӯзан, қайчӣ, ришта, сӯзанақ, ангуштпона ва ғ.;
- б) тасмаи ченакگیرӣ, сӯзан, қайчӣ, ришта, сӯзанақ, чангақ ва ғ.;
- в) касқон, сӯзан, қайчӣ, ришта, сӯзанақ, ангуштпона ва ғ.

2. Асбоби тези дӯзандагӣ буда, барои пора кардани матоъ, буридани чузъҳои алоҳида ва иҷро кардани корҳои дигар зарур аст, чист?

- а) қайчӣ.;
- б) сӯзан;
- в) корд.

3. Ҷиҳози ошхона кадомҳоянд?

- а) пешдоман, дастпӯшак, дегпӯшак, ҷойникпӯшак, ҷойникмонақ ва ғ.;
- б) пешдоман, роҳаткурсӣ, дегпӯшак, ҷойникпӯшак, ҷойникмонақ ва ғ.;
- в) кати хоб, дастпӯшак, дегпӯшак, ҷойникпӯшак, ҷойникмонақ ва ғ.

4. Навъҳои матои бофташуда кадомҳоянд?

- а) ҳамвор, дутарафа ва ғулбашакл;
- б) ҳамвор, яктарафа ва ғулбашакл;
- в) ҳамвор не, дутарафа ва секунчашакл.

5. Аз ҷиҳати илмӣ дӯхтани чиро техникаи коркарди матоъпораҳо меноманд?

- а) малофа (куроқ);
- б) куртаи миллӣ;
- в) пойафзолдӯзӣ.

6. Рӯймолро ба чанд гурӯҳ тақсим мекунанд?

- а) ба ду: мардона ва занона;
- б) ба ду: ҷойӣ ва хонагӣ;
- в) ба ду: сиёҳ ва сафед.

7. Раппорт чист?

- а) аз такрори қисми нақша ва ё нусха иборат аст;
- б) аз такрор нашудани қисми нақша иборат аст;
- в) аз такрори қисми пушт ва ё нусха иборат аст.

8. Намуди ангулаҳо чанд хел мешаванд?

- а) 2 хел;
- б) 4 хел;
- в) 5 хел.

9. Аппликасияро бо чанд роҳ мечаспонанд?

- а) 2 роҳ;
- б) 4 роҳ;

в) 5 роҳ.

10.Сӯзани кашададӯзӣ то чанд рақам мешавад?

а) аз №1 то №12;

б) аз №1 то №14;

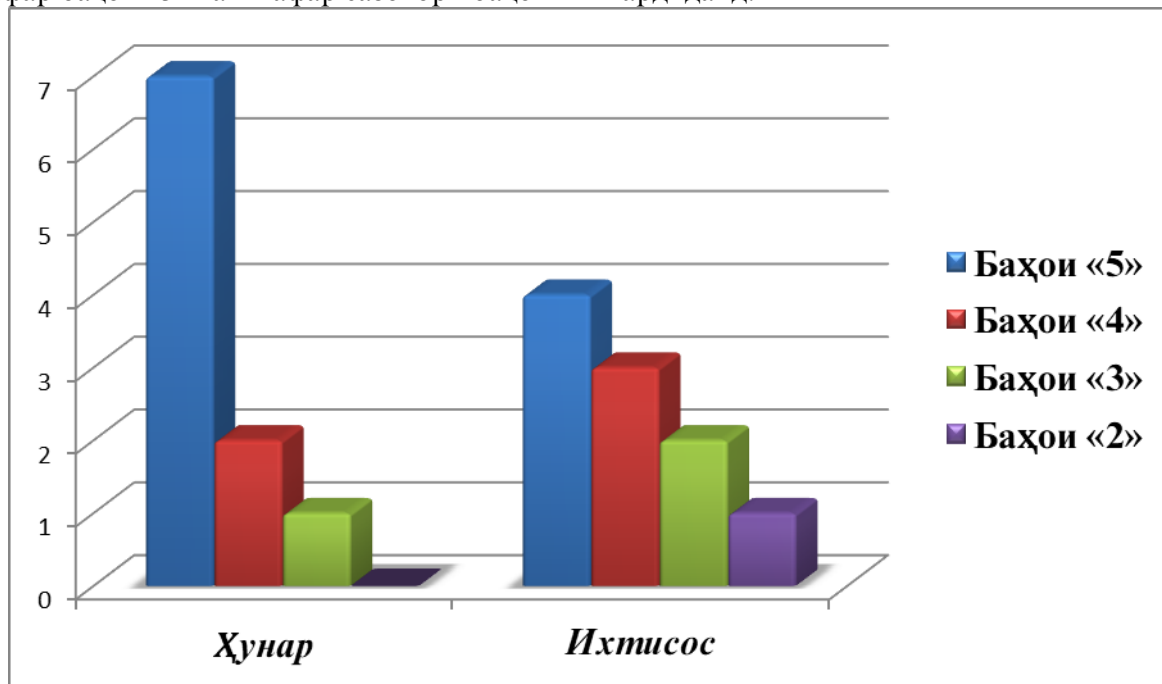
в) аз №10 то №12;

**Таблитсаи №1. Муайян намудани шавқи хонандагон ба касбу ҳунарҳои милли**

№	Номи гурӯҳ	Нафар	Баҳои «5»	Баҳои «4»	Баҳои «3»	Баҳои «2»
1	«Ҳунар»	10	7	2	1	-
2	«Ихтисос»	10	4	3	2	1
<b>Дар умум:</b>		<b>20 нафар</b>				

Чӣ хеле, ки аз таблитсаи тартибдодашуда дида мешавад, ки гурӯҳи «Ҳунар» 7 нафар баҳои «5», 2 нафар баҳои «4» ва 1 нафар сазовори баҳои «3» гардиданд.

Гурӯҳи «Ихтисос» бошад, нисбатан пасив буданд: 4 нафар баҳои «5», 3 нафар баҳои «4», 2 нафар баҳои «3» ва 1 нафар сазовори баҳои «2» гардиданд.



**Расми 1. Диаграммаи муайян намудани шавқи хонандагон ба касбу ҳунарҳои милли**

Баъди гузаронидани корҳои озмоишию таҳқиқотӣ маълум шуд, ки баҳои баланд дар гурӯҳе, ки дар маҳфили фаннӣ аъзо буданд, соҳиб шуданд. Гуфтан ҷоиз аст, ки иштирок дар маҳфилҳо дар муассисаҳои таълимӣ ба таври мачбурӣ намуда, аз рӯи шавқ, ҳаваси худ ҷалб карда мешаванд. Аз натиҷаҳои ба дастмада маълум мегардад, ки хонандагони гурӯҳи «Ҳунар» ба фанни технология (таълими меҳнат) шавқ доштанд, чун саволҳои тестӣ аз китоби дарсии синфи 5 то синфи 8 интихоб гардида, тартиб дода шуда буданд.

Ҳамин тариқ, мо ба хулосае омадем, ки ҷалби духтаракон ба маҳфилҳо, корҳои беруназсинфӣю беруназмактабӣ, таҳсилоти иловагӣ самараи хуб дода, барои интиҳоби дурусти касб, соҳибкасб шудан ёрӣ расонида, аз корҳои беҳуда эмин медорад.

Арзиши таҳсилоти иловагии хонандагон аз он иборат аст, ки он таҳсилоти умумиро пурқувват менамояд ва ба хонандагон дар худмуайянкунии касбӣ ёрӣ мерасонад, ба татбиқи қувва, дониши дар заминаи муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ мусоидат мекунад.

#### ПАЙНАВИШТ:

- 1.Алиева, М.Н. Рушди қобилияти эҷодии омӯзгорони ояндаи санъати тасвирӣ /М.Н.Алиева, А.С.Масолиев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. - 2023.- №4,- 314 с.
- 2.Алиева, М.Н. Ташаккули қобилияти эҷодии хонандагони синфҳои ибтидоӣ аз фанни санъат ва меҳнат бо назардошти муносибати босалоҳият: дисс...докт. (PhD) 6D010700 /М.Н.Алиева// Хучанд, 2019.-343 с.

3. Давронӣ, М. Технология (таълими меҳнат барои духтарон)/М.Давронӣ, М.Н.Алиева, Р.Р.Рустамова, К.Обидова // Китоби дарсӣ барои синфи 5-уми муассисаҳои умумӣ.-Душанбе: Маориф, 2022.-192 с.
4. Давронӣ, М. Технология (таълими меҳнат барои духтарон)/М.Давронӣ, М.Н.Алиева, Р.Р.Рустамова, К.Обидова// Китоби дарсӣ барои синфи 6-уми муассисаҳои умумӣ.-Душанбе: Маориф, 2023.-144 с.
5. Давронӣ, М. Технология (таълими меҳнат барои духтарон)/М.Давронӣ, С.Исломов, К.Обидова, М.Н.Алиева // Китоби дарсӣ барои синфи 7-уми муассисаҳои умумӣ.-Душанбе: Маориф, 2023.-144 с.
6. Загвязинский, В.И. Методология и методы психолого-педагогического исследования Учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования /В.И. Загвязинский, Р.Атаханов// - М.: Академик, 2012. -208 с.
7. Краткая философская энциклопедия.-М.: Просвещение, 2003. -С.400
8. Луғати русӣ-тоҷикӣ/С.Д.Арзуманов, Х.А.Ахрорӣ, М.Бегбудӣ в.ғ// Зери таҳрири М.С.Осимӣ.- М.: Рус.яз., 1985.-1280 с.
9. Луғати русӣ-тоҷикӣ/А.П.Дехотӣ, Н.Н.Ершов, сармуҳаррир Е.Э. Бертельс// -М.:Нашриёти давлатии луғатҳои хориҷӣ ва миллӣ, 1949.-880 с
10. Масолиев, А.С. Моҳияти ташаккули фаъолияти эҷодии омӯзгори ояндаи фанни санъати тасвирӣ тавассути санъати ороишӣ-амалӣ /А.С.Масолиев, Л.Х.Неъматов, М.Н.Алиева // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав2019.- №1-4 (68). -309 с.
11. Ожегов, С.И. Словарь русского языка// С.И. Ожегов, под ред.корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой // -М.: Рус. яз., 1988. -750 с.
12. Пастухова, И.П. Основы учебно-исследовательской деятельности студентов [Текст]: Учеб. пособие для студ. учреждений сред. проф. образования /И.П. Пастухова, Н.В. Тарасова// -М.: Академия, 2014.-160 с.
13. Полякова, О.А. Актуальные вопросы признания иностранного образования и (или) иностранной квалификации: Методическое пособие /А.О. Полякова, Ю.О. Сидорова// - Москва: РУДН, 2017. – 57 с.
14. Скаткин, М.Н. Методология и методика педагогических исследований/М.Н. Скаткин// -М.: Педагогика, 1986. -152 с.
15. Чепан, Л.А. Проблемы обеспечения валидности эксперимента в условиях виртуальной среды. Экспериментальный метод в структуре психологического знания /Л.А. Чепан, Н.М. Бугайова // -М.: Высшая школа, 2012. - С. 82-86

#### REFERENCES:

1. Alieva, M.N. Development of creative ability of future teachers of visual arts/M.N. Alieva, A.S. Masoliev // Bulletin of the Tajik National University.- №4. - 2023. - 314 p.
2. Aliyeva, M.N. Development of creative ability of elementary school students in the subject of art and labor, taking into account competent attitude: diss...doct. (PhD) 6D010700 : /M.N. Aliyeva// Khujand, 2019.-343 p.
3. Davrani M. Technology (labor education for girls)/M. Davroni, M.N. Alieva, R.R. Rustamova, K. Obidova// Textbook for the 5th grade of general institutions.-Monday: Maarif, 2022.-192 с.
4. Davrani M. Technology (labor education for girls)/M. Davroni, M.N. Alieva, R.R. Rustamova, K. Obidova// Textbook for the 6th grade of general institutions.-Dushanbe: Maarif, 2023.-144 p.
5. Davrani M. Technology (labour training for girls)/M. Davroni, S. Islamov, K. Obidova, M.N. Alieva // Textbook for the 7th grade of general institutions.-Dushanbe: Maarif, 2023.-144 p.
6. Zagvyazinsky V.I. Methodology and methods of psychological and pedagogical research [Text]: Textbook. aid for students institutions of higher education prof. education / V.I. Zagvyazinsky, R. Atakhanov // -М.: Academician, 2012. -208 p.
7. Brief philosophical encyclopedia.-М.: Enlightenment, 2003. -P.4008. Russian-Tajik dictionary / S. D. Arzumanov, H. A. Ahrori, M. Begbudi // Edited by M. S. Osimi. - М.: Rus. Yaz., 1985. - 1280 p.
9. Russian-Tajik dictionary / A.P. Dehoti, N.N. Ershov, editor-in-chief E.E. Bertels// - М.: State Publishing House of Foreign and National Dictionaries, 1949.-880 с
10. Masoliev A.S. etc. The essence of the formation of the creative activity of the future teacher of fine arts through decorative-practical art / A.S. Masoliev, L.Kh. Nematov, M.N. Alieva // Bulletin of Bakhtar State University named after Nosir Khusrav. Bokhtar: Publishing, translation and translation center, No. 1-4 (68). 2019.-309 p.
11. Ozhegov S.I. Dictionary of the Russian language // S.I. Ozhegov, edited by correspondent. USSR Academy of Sciences N.Yu. Shvedova // -М.: Russ. lang., 1988. -750 p.

12. Pastukhova I.P. Fundamentals of educational and research activities of students. Textbook aid for students institutions prof. education /I.P. Pastukhova, N.V. Tarasova// -M.: Academy, 2014.-160 p.
13. Polyakova O.A. Current issues of recognition of foreign education and (or) foreign qualifications Methodological manual / A.O. Polyakova, Yu.O. Sidorova// – Moscow: RUDN, 2017. – 57 p.
14. Skatkin M.N. Methodology and methodology of pedagogical research / M.N. Skatkin // -M.: Pedagogy, 1986. -152 p.
15. Chepa L.A. Problems of ensuring the validity of an experiment in a virtual environment Experimental method in the structure of psychological knowledge / L.A. Chepa, N.M. Bugaiova // -M.: Higher School, 2012. - P. 82-8